

присвяченого пам'яті члена-кореспондента НАПН України, доктора педагогічних наук, професора Біляєва О.М. (25 березня 2021 р., м. Київ). Київ : Педагогічна думка, 2021. С. 17-21. [https://lib.iitta.gov.ua/725763/1/Голуб_тези%20\(1\).pdf](https://lib.iitta.gov.ua/725763/1/Голуб_тези%20(1).pdf).

СУТНІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПОНЯТЬ «МЕТОД» І «ПРИЙОМ» У КОМПЕТЕНТНІСНІЙ ПАРАДИГМІ

Олена Горошкіна,
*доктор педагогічних наук, професор,
завідувачка відділу навчання
української мови та літератури
Інституту педагогіки НАПН України*

Зміна освітніх цілей і завдань від традиційної (знанневої) парадигми до сучасної (компетентнісної), спрямована на розвиток особистості, її інтелектуальних та емоційних здібностей, зумовила перегляд не лише освітніх результатів, змісту навчання шкільних предметів, а й дидактичного інструментарію. Відомо, що результати традиційного навчання успішно забезпечували методи, що відображали суб'єкт-об'єктні стосунки між учителем і учнями, здебільшого репродуктивний характер навчання, абстрактність змісту освіти, показником засвоєння якого слугували міцні знання, які почасти по закінченні школи залишалися не затребуваними. У нинішніх соціальних умовах вектор освітнього процесу, що впродовж багатьох років визначав ЗУНівський підхід, докорінно змінився: навчання стає все більше орієнтованим на практику. Відомий афоризм «Ми не для школи, а для життя навчаємось» відображає основні положення компетентнісного підходу. Усім зрозуміло, що для формування компетентних мовців (а саме так визначено мету навчання української мови в школі) необхідні інші методики, технології, ключовими елементами яких є методи.

Аналіз і синтез дидактичних і методичних джерел засвідчує, що в дидактиці можна виокремити два обґрунтовані підходи до

тлумачення означеного поняття: на теоретичному рівні (метод-модель); на практичному рівні (метод-спосіб) [2, с. 54]. У лінгводидактиці окреслено три основні підходи: метод-шлях, метод-спосіб, метод-сукупність прийомів, спрямованих на досягнення освітньої мети. Якщо людина знає найкоротший шлях, володіє ефективним способом пізнання, то досягне поставленої мети. Визначення способів, що забезпечують найкоротші шляхи навчання, є одним із завдань методики. Варіювання прийомів у складі методу дає змогу оптимізувати цей процес.

В умовах компетентнісної освітньої парадигми метод навчання може бути і шляхом, і способом засвоєння учнями важливого для їхнього розвитку соціального досвіду, визначеного змістом навчального предмета, набуття комунікативного досвіду, формування ставлень і цінностей, тобто інструментом формування предметних і ключових компетентностей. У цьому разі домінувальною стає розвивально-інформаційна природа методу.

Сучасні українські лінгводидакти вважають прийом «елементом методу, засобом його реалізації, окремим пізнавальним актом», визначаючи прикметною ознакою прийому, на відміну від методу, «по-перше, здатність включатися в різні прийоми, по-друге, частковість, через що його називають деталлю методу» [3, с. 68]. У методиці визначено низку специфічних прийомів, зумовлених мовною чи мовленнєвою темою. Їх учителі активно застосовують на уроках.

Останнім часом відбувається психологізація освітнього процесу, тобто доповнення методів навчання української мови психологічними прийомами для створення позитивного емоційного тла уроку, ситуації успіху, забезпечення психологічної підтримки учнів, формування у них стійкої мотивації до засвоєння української мови, інтересу до предмета, розвитку особистісних якостей, адже кожен метод навчання має виконувати не тільки навчальну, розвивальну та виховну функції, а й мотиваційну, рефлексійну, корекційну. Сьогодні все частіше на уроках української мови у складі різних методів педагоги використовують психологічні прийоми (аналіз ситуацій морального вибору, обговорення конфліктів, тренування емпатії, саморозуміння, творчі, ігрові тощо).

В умовах компетентнісної освітньої парадигми метод навчання може бути і шляхом, і способом засвоєння учнями змісту навчання,

важливого для їхнього розвитку, соціального, комунікативного досвіду, формування у здобувачів освіти ставлень і цінностей, тобто інструментом формування компетентностей. Загальновідомо, що методи навчання спрямовані не тільки на передачу й засвоєння знань, формування вмінь і навичок, а мають набагато ширший потенціал. Застосування компетентнісного підходу визначає пріоритетність інформаційно-розвивальної природи методу, актуалізує суб'єкт-суб'єктні стосунки вчителя й учнів, зумовлює необхідність створення розвивального простору (середовища), спонукає до активізації розвивального, світоглядного, соціокультурного потенціалу української мови як шкільного предмета насамперед через навчання творчого пошуку: від бачення й поставлення проблеми – до висунення припущень, гіпотез, перевірки їх, пізнавальної рефлексії над результатами й процесом пізнання [1]. Це пояснює збільшення кількості специфічних прийомів, що відповідають сучасним вимогам до результатів навчання, визначених Державним стандартом базової середньої освіти, зокрема висунення гіпотез, пошук інформації, аналіз тексту, трансформування текстової інформації в таблицю, схему, колаж, хмару слів, карту пам'яті, добір аргументів, розрізнення фактів і суджень, тлумачення лексичного значення слова в різний спосіб, редагування, обговорення проблеми, написання висновків на основі почутого тощо. Означені прийоми стають складниками традиційних методів навчання української мови. Логічно в процесі спостереження над мовою спонукати учнів до висунення припущень, під час роботи з підручником – до трансформування поданої там інформації в інший формат, до створення карти пам'яті чи колажу, формулювання уточнювальних запитань за змістом прочитаного; у процесі виконання вправ, побудованих на текстовому матеріалі, до обговорення проблеми, порушеної в тексті, пошуку шляхів її розв'язання.

Опрацювання дидактичних і лінгводидактичних праць уможливило висновок, що діалектика взаємозв'язку і взаємодії методів і прийомів, їхніх спільних і відмінних ознак така, що метод як одиниця певного класу може включати методи, які належать до іншого класу, однак у цьому разі відбувається трансформування методу в прийом. Таким чином психологічний метод стає прийомом у складі традиційного методу навчання української мови.

Отже, метод можна розглядати як поєднання шляхів і способів ефективного формування компетентностей учнів; динамічну конструкцію, що складається з певних елементів – прийомів, які вчитель добирає й комбінує залежно від мети, змісту навчання, типологічних характеристик учнів, домінуючих видів діяльності на уроці тощо. Методично правильний добір і реалізація прийомів, що входять до складу того чи того методу, сприятиме формуванню в учнів стійкої мотивації, інтересу до предмета, психічних процесів (мислення, сприймання, уваги, пам'яті, уяви), системи цінностей, засвоєнню учнями змісту предмета, формуванню у них предметних і метапредметних умінь і навичок.

Використана література

1. Голуб Н.Б., Горошкіна О.М. Концепція навчання української мови учнів ліцею. Київ: Пед. думка. 2019. 56 с.
2. Кучерук О.А. Система методів навчання української мови в основній школі: теорія і практика. Монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ імені І. Франка. 2011. 420 с.
3. Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах: модульний курс: Посібник для студентів педуніверситетів та інститутів. Кол. авторів за ред. М.І.Пентилюк. Київ: Ленвіт. 2011. 366 с.

ТРАДИЦІЙНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ МОВИ ЯК РЕСУРС ДІАЛОГІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Неллі Бондаренко,

*кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник
відділу навчання української мови та літератури
Інституту педагогіки НАПН України*

Органічність діалогізації освітнього процесу як одного з дієвих способів увідповіднення традиційних методів навчання вимогам сучасності ґрунтується на тому, що компетентнісна освіта розглядає